

Når vi drømmer, løber økonomierne under vores hud

En økomarxistisk læsning af *Digte 2014*

Af cand.mag. Astrid Ellen Kruse

Aarhus Universitet

Den verden, vi lever i, er bygget op omkring et økonomisk system: den fossile kapitalisme. Systemet prioriterer uendelig vækst over menneskers og planetens velfærd. Det plyndrer jordens ressourcer, alt imens det undertrykker de mest sårbare og fastholder strukturelle uligheder. Koblingen af fossile brændstoffers og økonomiens logik er ved at underminere grundlaget for livet på jorden. Uanset om vi vælger at ignorere, undertrykke eller benægte kendsgerningen, er krisen der, i luften, tungere for hvert år.

Et af de fora, hvor indsigten i denne tilstand for alvor har slået igennem, finder man i dansk samtidslitteratur, hvor Theis Ørntoft tilbage i 2014 satte spørgsmålet om klima og litteratur på dagsordenen med udgivelsen af digtsamlingen *Digte 2014*, der gjorde, at mange forfattere efterfølgende for alvor fik øjnene op for klimakrisen. Som en af 2010'ernes mest markante litterære udgivelser har *Digte 2014* allerede nu fået en omfattende akademisk reception. I lyset af forskellige posthumanistiske og nymaterialistiske teoridannelser har man her ofte fremhævet, hvordan bogen gør det ikkemenneskelige levende, opløser det lyriske jeg og i det hele taget nedbryder skellet mellem natur og kultur, subjekt og objekt. ”Her er ikke noget suverænt subjekt”, skriver Torsten Bøgh Thomsen i sin læsning (2015, s. 45), mens Jacob Bøggild pointerer, at ”[i]ndre og ydre, subjekt og objekt, natur og kultur lader sig overhovedet ikke holde på afstand af hinanden” (2018, s. 20). Tilsvarende skriver Louise Mønster, at *Digte 2014* ”er formuleret ud fra et synspunkt om, at mennesket har grebet uopretteligt ind i det miljø, som det er en del af, og at forestillingen om skarpt adskilte grænser mellem det menneskelige og ikkemenneskelige ikke kan opretholdes” (2015, 1s. 45).¹ Formuleringerne er mange, men budskabet er i det store hele omtrent det samme: *Digte 2014* undergraver skellet mellem natur og kultur og understreger, at mennesket ikke længere kan betragtes som exceptionelt eller ophøjet, netop fordi det er

---

¹ Tilsvarende pointer findes i Martin Gregersen og Tobias Skiverens læsning i *Den materielle drejning* (2016) og Mikkel Frantzens ”Poesi i den antropocæne tidsalder” (2017).

indfældet i en langt større ikkemenneskelig verden. På den måde har læsningerne af *Digte 2014* i stor udstrækning handlet om, hvordan digtsamlingen udtrykker en posthumanistisk ontologi, der bryder imod antropocentrismen, snarere end at fremhæve, hvem og hvad digtsamlingen *også* vender sig mod: den fossile kapitalisme.

I denne artikel argumenterer jeg for, at den hidtidige reception af *Digte 2014* har undervurderet digtsamlingens opgør med den fossile kapitalisme, og mit anliggende er derfor at undersøge, hvad digtsamlingen siger om livet i en tid, hvor den fossile kapitalisme underminerer grundlaget for alt liv. Ved at trække på en række økokritiske og øko-marxistiske teoridannelser vil jeg vise, at digtsamlingens oplevelser af at leve i 2014 måske rigtignok indebærer jegets sammenfiltrering med en ikkemenneskelig virkelighed, men at digtsamlingen på et andet niveau faktisk skelner mellem subjekt og objekt, for så vidt den indkredser og udpeger en bestemt gruppe mennesker som de primære ansvarshavere for klimakrisen og skelner mellem det naturlige og kulturelle. I artiklen vil jeg indledningsvist introducere betegnelsen den kapitalocæne tidsalder samt begrebet om den fossile kapitalisme, som vil danne det teoretiske udgangspunkt for artiklen. I min læsning af *Digte 2014* vil jeg derefter undersøge, hvordan digtsamlingen forbinder personlige erfaringer og sansninger med overpersonlige klimaperspektiver ud fra et økokritisk orienteret perspektiv. Og endelig vil jeg diskutere digtsamlingens natursyn i forbindelse med dens æstetiske og kritiske potentiale i skabelsen af en ny mening eller et håb for fremtiden. Målet er i sidste ende at fremhæve et fundamentalt, men ofte overset træk ved en af 2010'ernes danske litteraturs mest toneangivende digtsamlinger.

Antropocæen, chthulucæen, kapitalocæen

Flere toneangivende teoretikere har beskrevet samtiden som den antropocæne tidsalder, menneskehedens epoke. Begrebet blev præsenteret i 2000 af Eugene Stoermer og Paul Crutzen som en betegnelse for en ny epoke, hvor mennesket er blevet den planetbestemmende faktor. Begrebet har etymologiske rødder i det græske ord for menneske og markerer overgangen fra det holocæne til det antropocæne. Begrebet er imidlertid blevet kritiseret fra mange sider. Kritikken af antropocænbegrebet går ofte på, at begrebet er for abstrakt eller ukonkret, idet det ignorerer bestemte historiske begivenheder, subjekter eller samfundsformer ved at referere til mennesket som en samlet enhed eller art. Disse problemer har resulteret i, at forskellige forskere har udviklet alternative begreber såsom chthulucæen eller kapitalocæen. Den mest udbredte term som erstatning for antropocæen er

sidstnævnte, nemlig kapitalocæn, som oprindeligt blev foreslået af humanøkokolog Andreas Malm. Fortalere for kapitalocæn anser det som dybt problematisk, at antropocæn refererer til en abstrakt og ubestemt opfattelse af menneskeheden, et vi, som årsagen til klimakrisen. Krisen skyldes ifølge Malm og andre ikke menneskets væsen og dermed alle mennesker, men derimod den historiske måde at organisere samfund på: altså kapitalismen (Willert, 2022, s. 30-31).

Den fossile kapitalisme

I sit værk *Fossil Capital* fra 2016 understreger Andreas Malm, hvilken betydning dampmaskinen fik for dannelsen af den fossile kapitalisme. I bogen lokaliserer Malm de historiske rødder til den globale opvarmning i 1820'erne og frem. Her skete der en overgang fra vand til kul som primær energikilde. Overgangen til damp og kul, og dermed også til forbindelsen mellem de fossile brændsler og kapitalismens uendelige ekspansionsbehov, var et politisk projekt, der handlede om at udskifte det i stigende grad selvbevidste, organiserede og oprørske proletariat. Det lå hverken i teknologien eller i menneskets væsen, at vandet måtte vige for kullet og dampen, men grundet kapitalismens ejendomsforhold blev vandet et problem for bomuldsproduktionen (s. 28-29). Kapitalismens benhårde, ekspansive profitlogik afsporede således historien og skabte en fossil økonomi, der med Malms ord førte ”krig mod fremtiden”. Med begrebet giver han en skarp kritik af den efterhånden herskende forståelse af, og som betegnelsen antropocæn også henviser til, at hele menneskeheden er skyld i den globale opvarmning. Med begrebet antropocæn risikerer vi ifølge Malm at fritage dem, som virkelig er skyldige, fra ansvaret: ”Blaming all of humanity for climate change lets capitalism off the hook.” (2015).

Malm definerer den fossile kapital som ”an economy of self-sustaining growth predicated on the growing consumption of fossil fuels, and therefore generating a sustained growth in emissions of carbon dioxide.” (2016, s. 21). Den fossile kapitalisme har karakter af en helhed: en socioøkologisk struktur, hvor en bestemt økonomisk proces og en bestemt form for energi er svejset sammen. Samtidig antager den en vis identitet over tid: En person født i dag går ind i en allerede eksisterende fossiløkonomi, der for længst har antaget sin egen eksistens og konfronterer den nyfødte som et objektive faktum. Den fossile kapitalisme besidder reelle kausale kræfter, og da især evnen til at ændre de klimatiske forhold på jorden, hvorfor den ifølge Malm er det historiske og økonomiske udgangspunkt for klimaforandringerne. Som sådan er den fossile økonomi et historisk

tilfælde. De kausale kræfter, den nu udøver, er ifølge Malm emergente egenskaber, som ikke altid var der. Men fordi systemet blev skabt på et tidspunkt i historien, er den nu blevet et varigt træk ved samfundet: Forankret i miljøet betinger systemet menneskets bevægelser. Den fossile kapitalisme blev engang konstrueret, er siden blevet reproduceret og forstørret, men som Malm skriver, kan alt bygget over tid potentielt rives ned eller undslippes (s. 23-24).

Min interesse er her, hvordan den fossile kapitalisme, som den skitseres af Malm, påvirker og griber ind i både naturen og det enkelte menneske. Begrebet om den fossile kapitalisme er en analytisk metode til at gøre aspekter af kapitalismen sanselige og nærme sig værker som *Digte 2014*, der både er en repræsentation og konsekvens af klimakrisen. I det følgende vil jeg behandle, hvorledes *Digte 2014* forholder sig til den fossile kapitalisme.

Digte 2014

Der indledes med død i Theis Ørntofts *Digte 2014*. Fra første digt føres vi ind i en mareridtsagtig verden, hvor planeten er efterladt misbrugt, hvor skyskrabere er druknet i de stigende vandstande, og hvor planter vokser op gennem mennesker og bygninger. Her tales med en stærkt anfægtende stemme, og der stilles presserende spørgsmål om menneskets, samfundets og klodens tilstand. En apokalyptisk bevidsthed løber gennem digtsamlingen, og fra begyndelsen lyder det:

I nat, i år/ et sted imellem alle sine atomer/ døde det man kaldte min mor./ Det siges at hun stadig/ sang mens de skar hende op./ Det siges at olien dryppede fra hendes lever./ Eller det siges/ at hun faldt gennem dage og nætter/ indtil floden på bunden/ bar liget med sig ind i junglen./ Det siges, og det er sådan det bliver sandt./ Jeg betragter hendes skelet/ inde i ravklumpen på natbordet/ over tagene bliver himlen bleg./ Så kommer solen. (s. 5)

Digtet om den døde mor med den oliedryppende lever er det første i en lang række af tegn på, at noget forfærdeligt er hændt. Billedet af olien, der drypper, er særligt interessant for artiklens fokus, for er det den, et fossilt brændstof, som har dræbt moderen? Og er moderen i virkeligheden ikke en allegori for naturen? Undergangen, naturens død, er således ikke bare noget, man bekæmper og frygter, men er her noget, som allerede er sket. Planeten er allerede forstenet og findes som en fossil i ravklumpen på natbordet. Hvorvidt scenariet er virkeligt eller drømt, er dog uklart, for sidste vers er billedet af solen, der står

op. Digtet kan derfor læses som et fremtidsscenario for, hvad der vil ske, hvis tingenes tilstand ikke ændres: Den fossile kapitalisme vil med sin forurening underminere muligheden for liv på jorden, for der vil ikke længere være nogen moderjord at bebo.

Jeg har ikke længere nogen overordnet plan for livet/ ud over at holde mig tæt på folk jeg elsker/ jeg har fået nok af at bilde mig samfundene ind/ jeg har fået nok af at fylde min mund med petroleum/ og se boreplatformene komme sejlene/ se dem skyde deres flammer op i mørket. (s. 11)

Olien er den klæbrige, tyktflydende væske, som findes i undergrunden, og som olieindustrien borer efter, raffinerer, transporterer og sælger, og som andre derefter brænder af. I versene ovenfor tales der med en trodsig stemme imod dette system omkring olien. Med en stemme, som ikke gider være med længere. Stemmen taler med ”kviksølv i lungerne/ og flyforbindelser i hud og hår” (s. 11) mod samfundets stordriftsproduktion og enorme forbrug. Jeget bemærker, at olien, petroleummet, kviksølvet samt flyforbindelserne finder sted i dets krop. Det findes i naturen og nu også i jegets krop som et nærmest selvfølgeligt faktum. Der er god grund til at følge olien analytisk og/eller poetisk, men som Mikkel Krause Frantzen har pointeret i *Klodens fald*, betyder det, at olien destabiliserer grænsen mellem subjekt og objekt, ikke, at den destruerer den (2021, s. 53). Olien lever i jegets krop, men har ikke sit eget liv. Jeget indgår i en forbindelse med den, men den er historisk snarere end ontologisk, som Frantzen understreger (s. 53). Intet stykke kul eller ingen dråbe af olie har nogensinde forvandlet sig til et brændstof af sig selv, hvorfor det som sådan ikke giver mening af anskue olien som en aktør med menneskelige egenskaber.

Det er mennesket, som borer efter olien og derefter raffinerer det. Alligevel har intet menneske endnu engageret sig i udvindingen af de fossile brændstoffer, fordi det var livsnødvendigt. Nej, i stedet nødvendiggør de fossile brændstoffer lønnet eller tvunget arbejde som betingelser for selve de arbejdendes eksistens. Olien er ifølge Malm altså en materialisering af de sociale relationer (2016, s. 33). Også dette system udstilles og kritiseres i *Digte 2014*: ”Hjælp mig/ ud af min private krise/ bor hul i arbejdsløsheden/ og ansæt mig/ indsæt mig/ i arbejdets åbne fængsler/ lad mine blodceller gøre/ som de får besked på.” (Ørntoft, 2014, s. 28). Ikke at arbejde fremstilles her som unaturligt, som en krisesituation, hvilket også gør sig gældende i det virkelige samfund. For at overleve må jeget sælge sin arbejdskraft, men fordrer derved kapitalismen, som jo er skyld i klimakrisen.

Lønarbejdet og systemet omkring dette, nemlig kapitalismen, er med jegets udsagn et åbent fængsel, det er umuligt at bryde ud af.

Det er ikke kun olien og kviksølvet, som flyder i jeget. Det gør også tiden. Årtusinderne er fusioneret i digtsamlingen, og jeget har svært ved at skelne tiderne fra hinanden. Ifølge Malm er klimaforandringerne i sin kerne en rodet sammenblanding af tidsskalaer, og uanset hvor vi ser på vores skiftende klima, befinder vi os i grebet af tidens strøm: ”every conjuncture now combines relics and arrows, loops and postponements that stretch from the deepest past to the most distant future, via a now that is non-contemporaneous with itself. Ours is, if anything, an epoch of diachronicity.” (2016, s. 16-17). Vores virkelighed er en epoke af diakonicitet, hvilket netop er, hvad jeget oplever. Versene nedenfor indfanger dette temporale forhold:

Jeg længes mod et før og et efter./ Det at jeg nu ligger søvnløs i Mælkevejen/ minder mig om i går/ hvor jeg ligger søvnløs i Mælkevejen/ jeg kan ikke holde tiderne adskilte/ forstår du problemet/ forstår du at jeg ikke kan mærke forskelle (Ørntoft, 2014, s. 13)

Jeget længes mod en fortid, nutid og fremtid, som er til at skelne fra hinanden, men er ikke i stand til at mærke forskel på tiderne. Et andet sted står: ”jeg er summen af alle ideologierne” (s. 25). Citatet illustrerer nøjagtigt, hvad Malm fremhæver ved den fossile kapitalismes identitet: En person født i dag går ind i en allerede eksisterende fossiløkonomi. Denne har allerede antaget sin egen eksistens og konfronterer således den nyfødte, og i dette tilfælde jeget, som et objektivt faktum (2016, s. 23). Når mennesket konfronteres med den fossile kapitalisme og dennes praksisser med vækst, konkurrence og ligestyldighed, må også mennesket blive således:

når vi taler eksponerer vi vores kriser til hinanden/ når vi drømmer løber økonomierne under vores hud/ der er grænser/ for hvor høj arbejdsløshed et demokrati kan holde til/ der er grænser for det hele, men jeg er ligeglad/ jeg er ligeglad indtil det er for sent/ og ved du/ at jeg tror det er et essentielt træk ved menneske anno kapitalisme (Ørntoft, 2014, s. 18)

Mennesket beskrives som værende så optaget af sig selv og sin egen fremdrift, at det ikke ænser, hvad der sker omkring det. Her udlægges klimakrisen som et symptom på et mere omfattende problem: nemlig at den fossile kapitalismes logikker har taget bolig i menneskets krop. Mennesket er nu vækst forklædt i kød, hvilket medfører, at jeget forhindres i at

forbinde sig til sine følsomme overflader. Jeget kan ikke længere forbinde sig selv til verden, selvom det prøver, og forstår ikke, hvordan andre stadig kan: ”Hver gang jeg ikke distraherer mig selv med ligegyldige gøremål/ tænker jeg på apokalypsen/ hver gang nogen udtrykker håb for det bestående/ får jeg det fysisk dårligt.” (s. 11). Andres håb, for at det bliver bedre, for at det nok skal gå, eller andres tro på, at der i det hele taget ikke er noget galt, gør jeget dårligere, mere håbløst, mere vredt. Jeget virker således helt grundlæggende opgivende overfor sin egen eksistens i den kapitalocæne tidsalder og har ”en dør ud til døden som altid står åben.” (s. 24). Samtidig med at jeget væmmes over kapitalismen og det kapitalistiske menneske, er jeget dog klar over, at det også selv er skabt af kapitalismen, og i sin håbløshed over tilværelsen drømmer det om at blive udfriet til et sted, hvor det kan være sig selv uden kapitalismen: ”udfri mig/ udfri mig i de sene skyer/ åkander en krop har/ lyspletter i blodårerne/ i årene hvor jeg er jeget, daget/ i årene hvor et åndedræt endnu blæser igennem mig” (s. 25). Jeget ved dog godt, at denne udfrielse er umulig, og at vi i denne verden som et vilkår hele tiden lever på kanten af kaos: ”at løbe rundt på kanten mellem menneske og kaos og råbe/ der løber en gift i mine år/ der løber en gift i mine år” (s. 25). Denne erkendelse efterlader jeget tydeligt deprimeret og angst for, hvordan det skal gå: ”Min katastrofebevidsthed/ er uendelig fin/ men næsten ubrugelig/ hele tiden frygter jeg et væsen/ åbner mit liv op” (s. 40). Kapitalen gennemsyrrer altså alle afkroge af menneskesindet og det biologiske rum som helhed. Foruden menneskeheden står hele biosfæren på spil i dette planetariske perspektiv. Det er den krise, *Digte 2014* diagnosticerer; en kapitalistisk klimakrise snarere end en menneskehedens klimakrise, altså ikke en antropocæn krise, men en kapitalocæn.

Digte 2014 fremskriver en forbindelse mellem klima og kapitalisme samt den fossile økonomiske virkelighed, jeget befinder sig i. *Digte 2014* italesætter gennem sin frem skrivning, forstærkning og underliggørelse af elementer, vi kender fra vores verden, en kritik. Her er det på grund af den fossile kapitalismes behandling af jorden, at planeten pludselig virker fremmed. I værkerne er økonomien, markedet og den ødelagte natur således evigt present. Der er en afmagt og fortvivlelse over for samfundet på spil, og denne afmagt fungerer som afsæt for det talende jeg. I digtene er den større fortælling således ikke adskilt fra det private. Den folder sig ud gennem de nære, hverdagslige iagttagelser. Jegets nære relationer og erfaringer forbindes til og fastholdes i større globale klimatiske forhold. Som Torsten Bøgh Thomsen har pointeret, er faren ved at fortabe sig i store, generaliserende fortællinger om menneskets ødelæggelse af naturen, at opmærksomheden på det

enkelte menneskes tilknytning til og indlejring i både den abstrakte menneskelighed og naturen forsvinder. Menneskeheden kan ikke skæres over en kam, for ved at gøre dette ser vi ikke den ulighed, som historisk har været blandt mennesker, og at kapitalismen bærer ansvaret for denne. Al menneskelig adfærd er ikke destruktiv, og det kan lade sig gøre at skabe relationer til omverdenen, uden at de er ødelæggende hierarkiseringer (Willert, 2022, s. 177). *Digte 2014* forsøger at tilskynde til sådanne relationer: ”Gik igennem en ærlig passage/ et sted forleden/ i en samtale måske./ Jeg har ikke længere nogen overordnet plan for livet/ ud over at holde mig tæt på folk jeg elsker” (Ørntoft, 2014, s. 11).

Krisebevidstheden og kritikken er tilstedeværende gennem hele digtsamlingen, men det samme er ligegyldigheden. Jeget venter, ser ud på verden og siger på et tidspunkt: ”Lad os sætte os her i skumringen og vente på/ at revolutionen griber os.” (s. 11). At sætte sig ned og vente på revolutionen virker givetvis opgivende og dovent, men det kan også være et angreb på den fossile kapitalismes vækst- og effektiviseringsånd, hvilket Malm har påpeget: ”If the fossil economy is a train that never stops but always accelerates, even when approaching the precipice, the task is to pull the brakes (or maybe jump off)” (2016, s. 27). Skal den evindelige acceleration stoppes, må vi ifølge Malm melde os ud af den, og nøjagtigt dette gør jeget. Som modsvar til kapitalismen vælger jeget at stoppe op, melde sig ud og søge tilknytning til mennesker, det elsker.

Digtenes natursyn

Således præsenterer *Digte 2014* overvejelser over jegets forbindelse til dets omverden, der leder over i større overvejelser angående kapitalisme, økonomi og klima. Gennem nære, hverdagslige iagttagelser knytter digtsamlingen sig til større globale, klimatiske forhold og fremmer herved forståelsen af den fossile kapitalismens skadelige relationer. Det at leve i den kapitalocæne tidsalder beskrives i digtene som en krisesituation, hvor de fossile brændstoffer samt den fossile kapitalismes logikker om profit og vækst har taget bolig i jegets krop, hvor tiderne ikke er til at skelne fra hinanden, hvor det at være arbejdsløs er en katastrofe, og hvor økonomierne ligefrem løber under jegets hud – selv i drømmene. Den fossile kapitalisme fremstår som et objektivt faktum, der ikke umiddelbart er til at komme udenom. Som et litterært udtryk for en historisk, nutidig erfaring af, hvad det vil sige at leve i en virkelighed, hvor den fossile kapitalisme underminerer grundlaget for liv, mangler jeg i min læsning af *Digte 2014* at fremsætte et forhold mellem naturen og kapitalismen, som muliggør et potentiale for forandring eller dannelse af fornyet håb. Spørgsmålet er derfor

nu, hvad digtsamlingen konkret stiller op mod den fossile kapitalisme, og hvordan den specifikt yder situationen modstand. Dette spørgsmål vil være centrum i det følgende, hvor jeg vil diskutere, hvilket syn digtsamlingen har på naturen, og hvordan dette natursyn gennem digtenes æstetiske og kritiske fremskrivelser har potentiale til at skabe en ny mening.

Spørgsmålet om litteraturens forhold til omverden og natur er centralt indenfor klimakriseorienteret litteratur. I behandlingen af denne litteratur har man indenfor de seneste år specielt haft interesse for, hvilken betydning de ikkemenneskelige aktører tillægges, hvilket altså også gør sig gældende for receptionen af *Digte 2014*. Denne position henvises ofte til som nymaterialismen eller den materielle drejning, der med en posthumanistisk ontologi går imod antropocentrismen. Fremtrædende tænkere som Bruno Latour, Donna Haraway og Jane Bennett hævder, at klimakrisen kan og skal beskrives som et resultat af en antropocentrisk verdensanskuelse, der ofte føres tilbage til det ”moderne”, hvor mennesket er blevet afsondret eller ophøjet fra resten af naturen. Mennesket er ikke ophøjet, for der findes intet ontologisk hierarki. Samtidig er distinktionen mellem kultur og natur eller menneskelig og ikkemenneskelig ifølge posthumanisterne uholdbar. Natur og kultur er sammenfiltret i en sådan grad, at verden efterhånden kun indeholder hybride genstande eller aktører, som indgår i komplekse netværk (Willert, 2022, s. 28-29).

Modsat hævder andre, at der fortsat er et skel mellem natur og samfund. Som Malm skriver i *The progress of this storm*: ”If society has no properties that mark it off from the rest of the world – what we insist on calling nature – how can there possibly be such an awful amount of environmental destruction going on?” (2018, s. 59). Selvom der findes gode argumenter for en etisk posthumanisme, argumenterer humanistiske, økomarxistiske tænkere som Andreas Malm, Kate Soper og Clive Hamilton for, at vi må holde fast i, at mennesker ontologisk set er exceptionelle – hvilket den nuværende klimakrise tilsyneladende understøtter.

Posthumanisterne argumenterer for, at det økologisk set er mere progressivt at nedbryde de begrebslige barrierer, distinktioner og dualismer, som har skabt krisen. Humanisternes modsvar går på, at alle væsener, menneskelige som ikkemenneskelige, selvfølgelig er sammenkoblede i naturen, men at vi i forhold til klimakrisen må erkende bestemte menneskelige praksissers særegne indflydelse for at forstå og dermed fjerne årsagerne til krisen. Man må derfor forudsætte, at der er noget exceptionelt ved mennesker, hvilket for eksem-

pel viser sig ved, at mennesket kan skabe globale, socioøkonomiske systemer og teknologier, der kan forårsage en klimakrise (Willert, 2022, s. 29-30).

I *Digte 2014* møder vi begge positioner. Tid, rum personer og udsigelsespositionen er i digtsamlingen destabiliseret. Her opereres i en postapokalyptisk verden, hvor mennesket antager posthumane former, og hvor mennesket er trængt i defensiven. Jeget indtager nogle steder menneskestørrelse, nogle steder gudestørrelse, nogle steder er det en del af naturen, og naturen er en del af det, andre gange er jeget hele universet – men det er aldrig i en romantisk harmoni; snarere er det i en posthistorisk tilstand af opløsning. *Digte 2014* skildrer, hvordan menneskelige og ikkemenneskelige aktører indgår i komplekse netværk, og viser således, hvordan naturen og kulturen er sammenfiltret. Jeget møder og interagerer med naturen som anderledes levende og virksom, hvorfor det ontologiske hierarki synes nedbrudt, hvilket man i tidligere receptioner også har fremhævet. Der er dog noget væsentligt ved digtsamlingens posthumanistiske ontologi: nemlig det, at den foregår i jegets drømme, og hen mod slutningen bemærker jeget sågar: ”Jeg forstår næsten ingenting længere.// Men jeg ved/ at menneske er en primitiv fiktion./ Jeg har ikke adgang til andres smerte herfra.” (Ørntoft, 2014, s. 52). Fantasien om at indtage et ikkemenneskeligt perspektiv og eksistensen af en planetær bevidsthed kan ikke opretholdes. Jeget ønsker godt nok for sine fremtidige børn, at virkeligheden er en anden, at de kan nå ud over subjektiviteten, men scenariet er ikke virkeligt: ”mine børn skal slet ikke vokse op, siger jeg/ de skal vokse væk, langt væk ad vandret/ ind gennem oversvømmede koordinatsystemer/ og ud over grænser for subjektivitet/ planteriget triumf bliver total, siger jeg” (s. 29). Ordene ”skal”, ”væk”, ”ud over” og ”bliver” understreger alle, at scenariet her og nu hverken er virkelighed eller en mulighed. Vi befinder os endnu ikke ud over grænsen for subjektivitet. Således bringes jeget hele tiden tilbage i kroppen og subjektiviteten. Og selvom jeget nogle steder tager form i naturen, er det til stadighed klart, hvilket jeg der taler. Udsigelsen flyder måske nok rundt, men det er hele tiden med afsæt i det talende jeg, at digtene udlægges; med afsæt i et menneskeligt jeg. Kroppen er med andre ord ikke sådan til at slippe af med. Det er kun i drømmene dette er muligt: ”Jeg drømte at vi ikke længere fastholdt hinanden/ i menneskelige former.” (s. 15). Det ontologiske hierarki er altså ikke helt nedbrudt alligevel. Jeget ønsker og drømmer om at forstå sig selv som en del af naturen og et større netværk, men i sidste ende skelnes der stadig mellem menneske og natur, subjekt og objekt. Og ifølge Malm og økomarxismen er dette af afgørende betydning, hvis vi vil finde en ende på den krise, den fossile kapitalisme har skabt: ”Far from abolishing it, ecological crisis

render the distinction between the social and the natural more essential than ever [...]. Only in this way can we save the possibility of removing the sources of ecological ruin” (2018, s. 61). Digtsamlingen skelner mellem det naturlige og kulturelle og indkredser og udpeger et bestemt system og en bestemt gruppe mennesker som de primære ansvarshavere for klimakrisen og udstikker derved en ny mening eller et håb for fremtiden. I dette håb eller i denne mening ligger dog også drømmen om et mere bæredygtigt forhold til naturen. Vil vi løse krisen, må vi altså forsøge at forstå os selv som en del af naturen, hvis vi for fremtiden skal behandle den, og dermed også os selv, bedre og mere bæredygtigt. Samtidig må vi insistere på at fremhæve, hvilke fatale konsekvenser kapitalismen har haft og fortsat har på naturen, hvis vi vil gøre en forskel nu og her. Og det er netop dette, *Digte 2014* peger på.

Nok ser *Digte 2014* ud til at undergrave sig selv og sin retning ved at pege i alle retninger. Nok ser *Digte 2014* ud til at efterlade sine læsere i en tilstand af en enorm kompleksitet af forbindelser og betydninger, der konstant relaterer til og afviser hinanden på ny. Og selvom *Digte 2014* hverken tilbyder en subversiv løsning eller viser en direkte vej ud af krisen, betyder det ikke, at digtsamlingen ikke indeholder håb. Det handler ikke om en abstrakt menneskehed eller om en værensforståelse, som udelukkende er posthumanistisk. At tillægge ikkemenneskelige aktører agens viser ikke en vej ud af krisen, ligesom det ikke er en løsning at give op og fralægge sig ansvar, fordi kapitalismen er den eneste skyldige. Andre fremhæver da også, at kapitalismen måske nok er skyldig, men at den altså ikke er den eneste. For selv om de antropocæne klimaforandringer ifølge Malm og andre humanister maskerer det dybere spørgsmål om den fossile kapitalisme, har en tænker som Timothy Clark fremhævet, at socialistiske styreformere også har haft rystende miljømæssige konsekvenser, ligesom begivenheder som opfindelsen af landbruget samt skovrydning, der jo går forud for kapitalismens fremkomst, har haft konsekvenser for miljøet (2015, s. 2-3).

Langt hen ad vejen fremhæver *Digte 2014* den fossile kapitalisme som den skyldige agent i forbindelse med klimakrisen, dog uden derved at udelukke, at også andre begivenheder og fænomener kan have ansvar – men digtsamlingen rækker også ud over dette. For som Frantzen har fremhævet, rummer *Digte 2014* et håb, som er forankret i sproget (2017, s. 50). Vores verden er måske nok gennemtrængt af sproglige konventioner og dominerende myter, men frem for at være en uforanderlig omstændighed ligger der heri en mulighed for at sætte ind der, hvor konstruktionerne, her de sproglige, skabes. Kun ved at fremsige alternativerne og insistere på, at de findes, har de en mulighed for at blive sande.

Alternativerne er således ikke at finde uden for krisen eller i en bevægelse ud af krisen i *Digte 2014*, men i stedet er det fra denne følsomme, sårbare og oprørske samling, at andre fortællinger, andre legemliggørelser, andre myter og anden poetik muliggøres. Det behøver ikke at handle om storslåede handlinger eller revolution, snarere handler det om at stoppe op og drage omsorg for hinanden og vores planet. Og netop dette tilskynder *Digte 2014* til. Som modsvar til kapitalismen vælger jeget at melde sig ud og i stedet søge tilknytning til mennesker, det elsker. Der er behov for fortællinger, der ligesom *Digte 2014* udvider vores forestilling om, hvad et liv kan være, hvordan det skal leves i balance med andre mennesker og naturen, samt hvordan et samfund kan se ud. Litteraturen kan opsøge det, der er uforudsigeligt og derved udstikke andre retninger, andre muligheder, andre meninger. Så når et værk som *Digte 2014* er godt og væsentligt, er det, fordi det afslører visse illusioner, myter og fortællinger, der er begrænsende og ødelæggende i det nutidige samfund, og derved formulerer et håb.

Afrunding

Jeg har i denne artikel undersøgt forholdet mellem poesien, naturen og den fossile kapitalisme. Gennem en læsning af en af 2010'ernes mest toneangivende digtsamlinger, Theis Ørntofts *Digte 2014*, har jeg belyst, hvordan det føles at leve i en kapitalocæn virkelighed, hvor den fossile kapitalisme efterhånden underminerer grundlaget for liv. Jeg har fremført det argument, at vi i *Digte 2014* ser en poesi, som gennem sproglige forsøg og nære, hverdagslige iagttagelser knytter sig til større globale, klimatiske, politiske forhold. Således præsenterer *Digte 2014* overvejelser over jegets forbindelse til dets omverden, som leder over i større overvejelser angående klimaforhold. Med afsæt i Andreas Malms teori om den fossile kapitalisme har jeg fremhævet, hvordan digtsamlingens jeg befinder sig i en krisesituation, hvor de fossile brændstoffer befinder sig i dets krop, hvor tiderne ikke er til at skelne fra hinanden, hvor det at være arbejdsløs er en katastrofe, og hvor økonomierne ligefrem løber under huden på jeget selv i drømmene. I *Digte 2014* gennemsyrrer kapitalen alle afkroge af menneskesindet og det biologiske rum som helhed, og foruden menneskeheden står hele biosfæren på spil i dette planetariske perspektiv.

Ved at introducere to positioner indenfor økokritikken, den posthumanistiske/ny-materialistiske og den humanistiske/økomarxistiske, har jeg diskuteret, hvilket natursyn *Digte 2014* positionerer. Jeg har vist, hvordan digtsamlingen rigtignok indebærer jegets sammenfiltrering med en ikkemenneskelig virkelighed, men også at den på et andet niveau

skelner mellem subjekt og objekt, for så vidt den indkredser og udpeger en bestemt gruppe mennesker og et bestemt system som de primære ansvarshavere for klimakrisen og skelner mellem det kulturelle og naturlige. Med afsæt i en økomarxistisk læsning har jeg således vist, hvad den hidtidige reception af *Digte 2014* har overset: nemlig digtsamlingens beskrivelser af et liv i den kapitalocæne tidsalder samt dens opgør med den fossile kapitalisme. Æstetiske fremstillinger som *Digte 2014* kan således både bidrage til forståelsen af den fossile kapitalismes konsekvenser for planeten og potentielt danne grundlag for et fornyet håb. Det behøver ikke handle om storslåede handlinger eller revolution, snarere handler det om at stoppe op og i stedet drage omsorg for vores planet og hinanden.

Referencer

- Bøggild, J. (2018). Morgen i de øverste lag af geologien. *Spring* (42), 9-29.
- Clark, T. (2015). *Ecocriticism on the Edge: The Anthropocene as a Threshold Concept*. Bloomsbury.
- Frantzen, M.K. (2017). Poesi i den antropocæne tidsalder. I O. Karlsen & H.K. Rustad (red.), *Nordisk samtidslyrik* (s. 37-60). Aalborg Universitetsforlag. https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/260559313/Nordisk_samtidslyrik_online.pdf
- Frantzen, M.K. (2021). *Klodens fald*. Laboratoriet for æstetik og økologi.
- Gregersen, M., & Skiveren, T. (2016). *Den materielle drejning*. Syddansk Universitetsforlag.
- Malm, A. (2015). The Anthropocene Myth. *Jacobin Magazine*. <https://jacobin.com/2015/03/anthropocene-capitalism-climate-change/>
- Malm, A. (2016). *Fossil Capital*. Verso Books. <http://www.lcparty.org/library/2021-01-10-10-04-52/180-fossil-capital-the-rise-of-steam-power-and-the-roots-of-global-warming-by-andreas-malm-z-lib-org/file>
- Malm, A. (2018). *The progress of this storm*. Verso Books. <https://underworldsffzg.files.wordpress.com/2018/10/andreas-malm-the-progress-of-this-storm-2018-verso-books.pdf>
- Mønster, L. (2015). Sort frekvens. *Kritik*, 48(215), 139-146.
- Thomsen, T.B. (2015). Flydende noiagratin. *Spring* (38), s. 35-58.
- Willert, K.B. (red). (2022): *Planetære frakturer*. Multivers.
- Ørntoft, T. (2014). *Digte 2014*. Gyldendal.